

СУТНІСТЬ ТА МІСЦЕ ІНСТИТУТУ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ

А. М. Масько, аспірант, Київський національний торговельно-економічний університет, annamasko@ukr.net

Стаття присвячена дослідженню інституту державної влади в економічній системі. Показано, що держава, реалізуючи політичну, соціальну, економічну та інші функції, здійснює безпосередній вплив на суспільні відносини. На основі ретроспективного аналізу змісту інституту влади запропоновано нове бачення механізму впливу інституту державної влади на елементи економічної системи, а саме показано, що інститут державної влади – це закріплений на організаційно-правовому рівні легітимний важіль детермінації умов функціонування будь-якого суб'єкта в межах певної території, на яку така влада поширюється.

Виявлено, що інститут державної влади, володіючи унікальними ресурсами (законодавчого права, апарату примусу, природними ресурсами тощо) через дозвіл, контроль, заборону та покарання здійснює вплив на всі елементи економічної системи. Зокрема, як єдиний легітимний орган, уповноважений на встановлення загальнообов'язкових «правил поведінки» для суб'єктів господарювання, визначає порядки, форми, механізми економічних відносин та процесів, таким чином забезпечуючи формування інституційного середовища. В цьому знаходить свій прояв інституційна функція держави, яка є джерелом формування та реалізації її влади над економічними суб'єктами.

Показано, що за рахунок цієї функції де термінується виконання державою координаційної і, навіть, детермінуючої ролі в економічній системі. Виявлено, що міра ефективності цієї детермінації буде визначатися мірою домінування інституту державної влади в структурі господарського механізму тієї чи іншої економічної системи. Доведено, що реалізація відповідної інституційної функції державної влади може здійснюватися на різних рівнях – локальному, регіональному, державному та наддержавному та характеризується різними масштабами поширення.

Ключові слова: влада, інститут державної влади, держава, економічна система, ресурси влади, економічні суб'єкти, законодавче право, природні ресурси.

Постановка проблеми. Основою економічної системи є певна інституційна база, яка визначає особливості розвитку суспільства. Залежно від того як сформовані дані інститути – відповідний вплив буде здійснюватися на економіку. Особливе місце в економічній системі займає інститут влади.

Владні відносини притаманні всім господарським системам. Вони є складовою різноманітних економічних взаємодій: відносин власності, відносин обміну, управлінських, розподільчих відносин тощо. При цьому, на економічні процеси може впливати не лише влада економічна, а й державна.

Остання може здійснювати безпосередній чи опосередкований вплив на суб'єктів ринкової економіки, як сприяти, так і перешкоджати розвитку конкуренції на ринку. Саме визначення сутності та місця інституту державної влади в економічній системі потребує дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інституційним дослідженням місця та ролі влади в економіці присвячено роботи В. Ойкена [1], Ф. Перру [2], Дж. К. Гелбрейта [3], В. Дементьева [4], А. Герасименко [5], Г. Задорожнього [6] та інших. Втім вчені приділяють більше уваги саме економічній владі.

Поточні ж дослідження впливу держави на економіку є зазвичай, або функціональними, часто прикладними, або ж такими, що спрямовані на детермінацію місця держави в системі економічних відносин. Останні хоч і є близькими за змістом до поточного дослідження, втім зазвичай не фокусуються на вивченні інституційної природи описуваної диспозиції. Це питання вимагає детальнішого дослідження.

Формулювання мети статті. Метою даної статті є дослідження сутності та місця інституту державної влади в економічній системі, вивчення інституційного механізму забезпечення її детермінуючого впливу на поведінку усіх учасників економічної системи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виконання означеного вище завдання вимагає ретроспективного погляду на зміст інституту влади. Влада з'являється із появою людства та наявна в усіх сферах життєдіяльності суспільства: економічній, соціальній, політичній, структуруючи та детермінуючи їх.

В період первіснообщинного ладу влада здійснювалась всіма членами роду, племені, які обирали старійшину. Його влада ґрунтувалася на авторитеті. На даному етапі розвитку суспільства ще були відсутні інститути державної влади. Разом із цим, регулювання життєдіяльності здійснювалося за допомогою звичаю, обряду та традицій. Починають зароджуватися такі інститути економічної влади як: праця, обмін, споживання тощо.

З появою класів, суспільного поділу праці, розвитку інституту приватної власності, товарних відносин, родові зв'язки руйнуються, наявність лише одного авторитету старійшини стає недостатнім для регулювання відносин в суспільстві, виникає потреба у формуванні окремої організації – держави.

Особливих проявів державна влада набуває у період феодалізму. З'являється апарат державної влади та апарат примусу, з'являються ієрархія, набувають поширення писані правила поведінки (закони).

У період капіталізму розвиваються такі інститути економіки як приватна власність та особливо відчутною стає економіч-

на влада. Більшою економічною владою володіють ті, хто здійснює контроль над ресурсами та умовами виробництва. При цьому говорити про суттєве скорочення впливу державної влади тут не приходиться, адже держава, контролюючи доступ до даних ресурсів та встановлюючи «правила гри» для суб'єктів господарювання, здійснює безпосередній вплив на ринок в цілому та конкурентний механізм його регулювання.

Такої позиції в своїх дослідженнях, наприклад, дотримується В. Ойкен, який пише, що правильним економічним порядком є економічний порядок повної конкуренції, який реалізується тільки в тому випадку, якщо всі учасники ринкових відносин будуть позбавлені можливості змінювати правила на ринку.

При цьому силою, що встановлює порядок, на його думку повинна виступати саме держава, яка діє у відповідних правових рамках, задаючи форму ринку, тобто ті правила гри, за якими ведеться господарство та орієнтується на наступних принципах:

- 1) політика держави повинна бути націлена на те, щоб розпустити економічно владні угруповання або обмежити їх функції;
- 2) політико-економічна діяльність держави орієнтується на створення форм економічного порядку, а не на регулювання економічного процесу. Дані два принципи є нерозривними та складають єдине ціле.

Як висновок, В. Ойкен зазначає, що хоча сучасна держава і не є достатньою силою, яка встановлює порядок, воно могло б стати нею. Разом із цим, помилковим є уявлення про державу як про єдиного і всемогутнього покровителя всіх економічних звершень, настільки ж неправильним є сприйняття держави як негативного владного угруповання. В економіці необхідно боротися саме із владними угрупованнями, а не із зловживаннями монопольною владою, відводячи роль суб'єкта такої боротьби державі в сукупності її інститутоутворюючих елементів [1, с. 188–190].

При цьому, погоджуючись із вченим відзначаємо, що держава не повинна втручатися в регулювання економічних процесів, її роль полягає в іншому – регулюванні форм, створення відповідних механізмів та стежи-

ти за їх виконанням суб'єктами господарювання. Тобто, йдеться про формування ефективного інституційного середовища.

Ф. Перру вважав, що за умов, коли будь-яка економічна одиниця може домінувати в економіці, виникає потреба в наявності централізованого органу – держави, яка приймаючи рішення та реалізуючи економічні програми розвитку, які мають довгостроковий період дії, може обмежити відносну відокремленість фірм та посилити їх залученість, сприяючи їх зростанню [2].

Концепція «врівноваження влади» Дж. К. Гелбрейта показує організованих груп і держави в сучасному капіталізмі, полягаючи в наступному: по-перше, для кожного центру влади в економіці є тенденція до виникнення центру «врівноваження» влади, і, по-друге, один центр влади «врівноважує» інший таким чином, що це служить суспільним інтересам. На думку Дж. К. Гелбрейта державне регулювання є ефективним лише тоді, якщо апарату державної влади буде протистояти врівноважуюча його сила [3].

Вважаємо, що такою силою може виступати соціальна влада, яка може здійснювати владу безпосередньо через механізм виборів органів державної влади та місцевого самоврядування, так і опосередковано, через різні форми об'єднань – асоціації, професійні спілки тощо.

С. Боулес і Г. Гінтіс зазначали, що в ідеальному ліберальному капіталістичному суспільстві держава – єдиний агент, здатний застосовувати санкції, і, отже, є єдиним джерелом влади [7].

Вченими наголошено про наявність у державної влади особливого ресурсу влади – здатності застосовувати санкції, а отже – забезпечити укорінення тих правил і норм, за протидію яким вони встановлені. Це є запорукою забезпечення ефективності інституційних функцій державної влади.

Аналогічної позиції дотримується Д. Норт, що визначає державу як організацію з певними перевагами у здійсненні насильства. Також вчений зазначав, щоб змінювати правила, в тому числі й економічні, потрібно мати владу. Саме вона детермінує інституційну траєкторію розвитку економічної

системи, часом навіть домінуючи над соціальним вибором і людськими цінностями [8].

Саме держава, реалізуючи легалізовану владу, має виключне право на встановлення загальнообов'язкових правил поведінки та формування регуляторної бази для суб'єктів господарювання.

Таким чином, інститут державної влади – це закріплений на організаційно-правовому рівні легітимний важіль детермінації умов функціонування будь-якого суб'єкта в межах певної території, на яку така влада поширюється. Оскільки ж в контексті поточного дослідження нас цікавить не будь-яка суспільна діяльність, а насамперед економічна, то й інститут державної влади ми розглядатимемо як важіль детермінуючого впливу на діяльність множини економічних суб'єктів та систему відносин між ними (рис. 1).

Державна влада, володіючи унікальними ресурсами (законодавчою владою, примусовим апаратом, природними ресурсами тощо), через дозвіл, контроль, заборону та покарання, здійснює вплив на елементи економічної системи, а саме: встановлює правила функціонування; надає доступ до ресурсів, надає дозволи на провадження господарської діяльності, визначає соціальні стандарти (мінімальна заробітну плату, тривалість робочого часу та часу відпочинку, гарантії соціального захисту) тощо.

При цьому, реалізація відповідної інституційної функції державної влади на різних рівнях – локальному, регіональному, державному та наддержавному, може відрізнятися масштабами впливу.

Так, державна влада на локальному рівні характеризується впливом щодо конкретно визначеного об'єкта. Наприклад, органи державної влади, здійснюючи перевірку суб'єктів господарювання, визначають для нього конкретні вимоги, які він повинен виконати. Визначаючи програми управління в межах конкретної фірми, менеджери повинні враховуватися вимоги закріплені на законодавчому рівні органами державної влади.

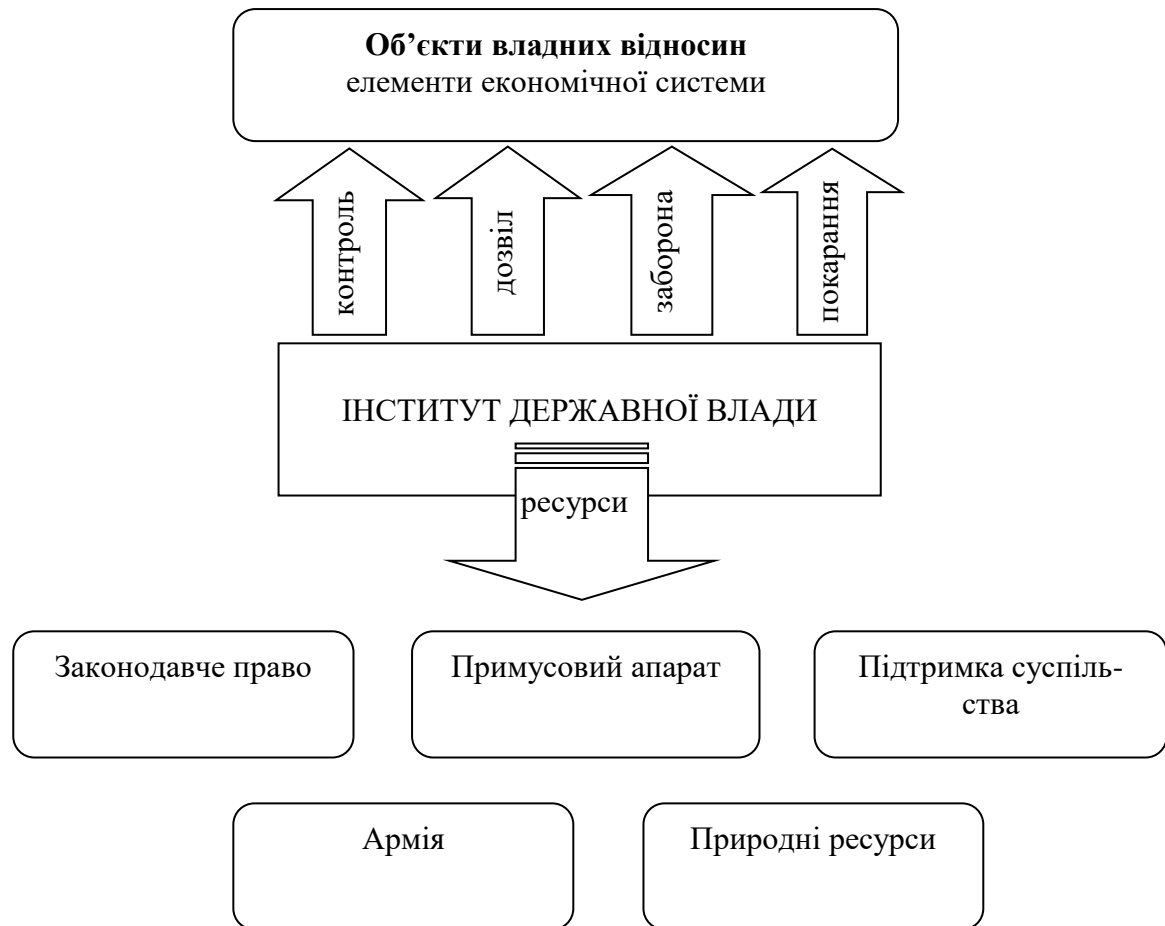

Рис. 1. Механізм впливу інституту державної влади на елементи економічної системи

Джерело: розроблено автором.

Влада на регіональному рівні, як правило, обмежена територіально та реалізується в межах певної адміністративно-територіальної одиниці. Органи місцевої державної влади здійснюють контроль над ресурсами, визначають економічну та соціальну політику.

Рішенням Київської міської ради затверджено Програму економічного і соціального розвитку м. Києва на 2018–2020 роки [9]. Разом із цим, держава визначає засади реалізації такої політики.

Державна влада на національному рівні впливає як на окремих об'єктів влади – організації, так і на цілі галузі національного господарства, визначаючи комплексні стратегії їх розвитку, плани та заходи щодо їх реалізації.

Так, Президентом України схвалена Стратегія сталого розвитку «Україна 2020», яка передбачає в рамках чотирьох векторів руху (за вектором розвитку, за вектором

безпеки, за вектором відповідальності, за вектором гордості) реалізацію 62 реформ та програм розвитку держави у таких сферах як податкова, монетарна, енергетична, земельна, забезпечення конкурентного захисту тощо [10]

Наддержавний рівень поширення влади характеризується її визнанням на рівні окремих держав. Держава, виступаючи від імені своїх жителів, передає частину власних функцій утворенням наддержавним структурам, наприклад міжнародним організаціям, які визначають умови здійснення ними управлінських функцій, формування та реалізації економічної політики. Міжнародні організації, які відповідно до затвердженої державами-членами процедури наділені повноваженнями приймати рішення обов'язкового характеру, чинять вплив безпосередньо чи опосередковано на політичну та економічну ситуацію в країні, проявляючи свою владу над суб'єктами національної

економіки.

Наприклад, Міжнародний валютний фонд регулює валютно-кредитні відносини країн-членів і надає їм допомогу при дефіциті платіжного балансу шляхом надання коротко- і середньострокових кредитів в іноземній валюті. Для отримання кредиту країні необхідно виконати ряд вимог. Зокрема, в меморандумі укладеному між Україною та МВФ від 21 липня 2015 р. міститься ряд заходів, які повинна Україна виконати в енергетичному, фінансовому, судовому, житловому секторах. [11]

Висновки. Таким чином, саме інституційна функція держави є джерелом формування та реалізації її влади над економічними суб'єктами, визначаючи тим самим важливу координаційну і, навіть, детермінуючу роль інституту державної влади в економічній системі. Очевидно, міра ефективності цієї детермінації буде визначатися мірою домінування інституту державної влади в структурі господарського механізму тієї чи іншої економічної системи. Втім цей баланс потребує вже іншого, детального теоретико-економічного дослідження.

Література

1. Ойкен В. Основные принципы экономической политики. Перевод с немецкого Л. А. Козлова и Ю. И. КукOLEVA. Общая редакция Л. И. Цедиллина и К. Херрманн-Пиллата. (Москва: Издательская группа «Прогресс», Фирма «Универс», 1995. – Серия «Экономическая мысль Запада») – 206 с.
2. Перру Ф. Экономика XX века / Ф. Перру. – М. : Экономика, 2000. – 326 с.
3. Гелбрейт Дж. Новое индустриальное общество / Дж. Гэлбрейт : пер. с англ. – М. : ООО «Изд-во АСТ»: ООО «Транзиткнига»; СПб. : Terra Fantastica, 2004. – 602, [6] с. – (Philosophy).
4. Дементьев В. В. Власть в системе экономических отношений: дис. на соискание науч. степени д-ра экон. наук: спец. 08.01.01 / Дементьев Вячеслав Валентинович. – Донецк, 2004. – 411 с.
5. Герасименко А. Г. Ринкова влада: джерела, масштаби, наслідки : монографія / А. Г. Герасименко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. – 600 с.
6. Задорожний Г. В. Собственность и экономическая власть / Г. В. Задорожний. – Х. : Основа, 1996. – 144 с.
7. Bowles S., Gintis H. Power in Economic Theory // The Elgar Companion to Radical Political Economy. Ed. By P. Arestis and M. Sawyer. - Aldershot: Edward Elgar, 1994. – p. 300-305
8. Норт Д. Институти, інституційні зміни і функціонування економіки / Д. Норт. – М, 1997. – 286 с.
9. Програма економічного і соціального розвитку м. Києва на 2018–2020 роки. Рішення Київської міської

ради [Електронний ресурс] / режим доступу: <https://dei.kyivcity.gov.ua/content/programma-ekonomichnogo-i-socialnogo-rozvytku-m-kyieva-na-20182020-roky.html>

10. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020». Указ Президента України [Електронний ресурс] / режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

11. Меморандум про економічну і фінансову політику / [Електронний ресурс] / режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=20163929>

References

1. Oyken V. *Osnovnyie printsipyi ekonomicheskoy politiki* [Basic principles of economic policy]. Perevod s nemetskogo L. A. Kozlova i Yu. I. KukOLEVA. Obschaya redaktsiya L. I. Tsedilina i K. Herrmann-Pillata. (Moskva: Izdatelskaya gruppa «Progress», Firma «Univers», 1995. – Seriya «Ekonomicheskaya mysl Zapada») – 206 P.
2. Perru F. *Ekonomika XX veka* [Economics of the XX century]. M. : Ekonomika, 2000. – 326 p.
3. Gelbreyt Dzh. *Novoe industrialnoe obschestvo* [The New Industrial Society] / Dzh. Gelbreyt : per. s angl. – M. : ООО «Izd-vo AST»: ООО «Tranzitkniga»; SPb. : Terra Fantastica, 2004. – 602, [6] p. – (Philosophy).
4. Dementev V. V. *Vlast v sisteme ekonomicheskikh otnosheniy* [The power in the system of economic relations]: dis. na soiskanie nauch. stepeni d-ra ekon. nauk: spets. 08.01.01 / Dementev Vyacheslav Valentinovich. – Donetsk, 2004. – 411 p.
5. Gerasimenko A. G. *Rynkova vlada: dzherela, masshtaby, naslidky* [Market power: sources, scales, implications]: monografiya / A. G. Gerasimenko. – K. : Kiyiv. nats. org.- ekon. un-t, 2014. – 600 p.
6. Zadorozhnyy G. V. *Sobstvennost i ekonomicheskaya vlast* [Ownership and economic power] / G. V. Zadorozhnyiy. – H. : Osнова, 1996. – 144 p.
7. Bowles S., Gintis H. Power in Economic Theory // The Elgar Companion to Radical Political Economy. Ed. By P. Arestis and M. Sawyer. – Aldershot: Edward Elgar, 1994. – p. 300–305
8. Nort D. *Instituty, Institutsiyini zminy i funktsionuvannya ekonomiky* [Institutes, institutional changes and functioning of the economy] / D. Nort. – M, 1997. – 286 p.
9. *Programa ekonomichnogo i sotsialnogo rozvytku m. Kyeva na 2018–2020 rokn. Rishennya Kyivskoi miskoi rady* [The program of economic and social development of Kyiv is on 2018-2020. Decision of the Kyiv town council] [Elektronnyy resurs] / rezhym dostupu: <https://dei.kyivcity.gov.ua/content/programma-ekonomichnogo-i-socialnogo-rozvytku-m-kyieva-na-20182020-roky.html>
10. *Pro Strategiyu stalogo rozvytku «Ukraina – 2020»*. Ukaz Prezydenta Ukrainy [About Strategy of steady development «Ukraine – 2020». Decree of President of Ukraine] [Elektronnyy resurs] / rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
11. *Memorandum pro ekonomichnu i finansovu polityku* [Memorandum about economic and financial politics] / [Elektronnyy resurs] / rezhym dostupu: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=20163929>

СУЩНОСТЬ И МЕСТО ИНСТИТУТА ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ
В ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЕ

А. М. Масько, аспирант, Киевский национальный торгово-экономический университет

Статья посвящена исследованию института государственной власти в экономической системе. Показано, что государство, реализуя политическую, социальную, экономическую и другие функции, осуществляет непосредственное влияние на общественные отношения. На основе ретроспективного анализа содержания института власти предложено новое видение механизма влияния института государственной власти на элементы экономической системы, а именно показано, что институт государственной власти – это закрепленный на организационно-правовом уровне легитимный рычаг детерминации условий функционирования любого субъекта в границах определенной территории, на которую эта власть распространяется.

Выявлено, что институт государственной власти, обладая уникальными ресурсами (законодательного права, аппарата принуждения, природными ресурсами и т.д.) через разрешение, контроль, запрет и наказание, непосредственное воздействие на элементы экономической системы. В частности, как единственный легитимный орган, уполномоченный на установление общеобязательных «правил поведения» для субъектов хозяйствования, определяет порядки, формы, механизмы экономических отношений и процессов, обеспечивая формирование институциональной среды. В этом находит свое проявление институциональная функция государства, которая является источником формирования и реализации ее власти над экономическими субъектами.

Показано, что за счет этой функции детерминируется выполнение государством координационной и даже детерминирующей роли в экономической системе. Выявлено, что мера эффективности этой детерминации будет определяться мерой доминирования института государственной власти в структуре механизма той или иной экономической системы. Доказано, что реализация соответствующей институциональной функции государственной власти может осуществляться на разных уровнях - локальном, региональном, государственном и надгосударственном и характеризуется различными масштабами распространения.

Ключевые слова: власть, институт государственной власти, государство, экономическая система, ресурсы власти, экономические субъекты, законодательное право, природные ресурсы.

ESSENCE AND PLACE OF THE INSTITUTION OF STATE POWER IN THE
ECONOMIC SYSTEM

A. M. Masko, post-graduate student, Kiev National University of Trade and Economics

The institute of state power in the economic system is studied. It is shown that the state, exercising its political, social, economic and other functions, exercises its unaffected influence on social relations.

Having carried out a retrospective analysis of the essence of the institute of power, we have proposed a reflection on the mechanism of the influence of the institution of state power on the elements of the economic system, namely, it is shown that the institution of state power is a legitimate lever of determination of the conditions for the functioning of any entity within the boundaries of a certain territory to which such authority extends at the organizational and legal level.

It is revealed that the institution of state power, possessing unique resources (legislative law, apparatus of coercion, natural resources, etc.) through the permission, control, prohibition and punishment, takes effect on the elements of the economic system. In particular, as the only legitimate body authorized to establish mandatory «rules of conduct» for economic entities, it defines the procedures, forms, mechanisms of economic relations and processes, thus ensuring the formation of institutional environment. This is the manifestation of the institutional function of the state, which is the source of the formation and implementation of its power over economic actors. It is shown that

the set of this function determines that the state fulfils a coordinating and even determinative role in the economic system. It is revealed that the measure of the effectiveness of this determination will be specified by the measure of the dominance of the institution of state power in the structure of the mechanism of a particular economic system.

It is shown that realization of the corresponding institutional function of the state power can be carried out at different levels - local, regional, state and supranational and characterized by different scales of distribution.

Keywords: power, institution of state power, state, economic system, resources of power, economic subjects, legislative right, natural resources.

Надійшла до редакції 28.08.18 р.